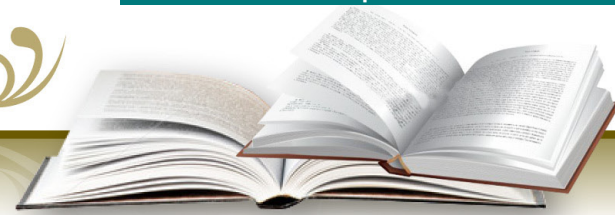

תורה והוראה

קורא יקר,

בפסוק (שיר השירים ז יד) נאמר: 'הַדּוֹדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגֻדִים', האחרונים (זרע אברהם על שה"ש רבה ז יד; חתם סופר יומא נט. ועוד רבים) ציינו למדרש (שאינו נמצא בידנו) שהדודאים זה ראובן שהציל את יוסף, ועל כל פתחיו מגדים זה נר חנוכה שבפתח הבתים.

הסברים רבים נאמרו באחרונים לקשר בין מעשה הדודאים, הצלת יוסף, ונר חנוכה, אולם נראה שיש חוט מקשר אחד בולט בין המקרים. מעשה הדודאים שבו ראובן מביא לאימו לאה דודאים, רחל מבקשת ממנה את הדודאים, ולאה מסרבת, ואז רחל מציעה כי היא תוותר על תורה, ויעקב יהיה הלילה באהל לאה תמורת הדודאים. הסיפור מעורר תמיהה גדולה מהו הסוד שעליו כה נאבקו האמהות על הדודאים הללו.

האלשיך (בראשית ל יד-טו) מבאר כי הדודאים מכיל חומר אשר ממנו מכינים תרופה לעקרות, וכיון שלאחר לידת 4 שבטים עמדה מלידת, התאמץ ראובן למצוא דודאים לאימו לרפאות את העקרות המשנית של אמו. כמובן שרחל העקרה בראותה שהושג תרופה לעקרות חשקה מאד להשיג את התרופה לעצמה, אולם לאה בטחה בבורא וטענה כי עדיף

מאמרנו השבוע עוסק במצות כיבוד אב ואם, מדוע יעקב אבינו נענש על 22 השנה שבהם לא כיבד את יצחק אביו בהיותו בחרן, והרי אביו שלחו לשם? ובכלל עם ישראל הצטוו במצוה זו רק במרה, ומדוע יעקב אבינו נענש על דבר שאינו מחוייב בו? מדוע כיבוד אב ואם חמור כל כך, שכרה מרובה כל כך ומאידיך עונשה גדול כל כך? מהו הדברים הכלולים בכבוד הוריו? ומה כלול בחיוב של מורא הוריו? על מי מוטל תשלום ההוצאות על האב או על הבן? ומה הדין כשאין להוריו כסף לממן את הנצרך להם? האם ניתן להביא את הכסף ממעות מעשר כספים? והאם ההורה קודם לנזקק אחר? כשיש מספר בנים כיצד מחלקים ביניהם את הוצאות החזקת ההורים? הורה שרוצה שבנו יבקר, האם הבן יכול לדרוש מאביו את הוצאות הנסיעה? על מי מוטל לממן את הוצאות מושב זקנים להורים? האם גם בזמן שאדם עוסק במצוה הוא מחוייב להפסיק את המצוה ולכבד את הוריו? האם אדם חייב להתבטל מתלמודו כדי לכבד את הוריו? בשאלות אלו ועוד עוסק מאמרנו השבוע.

מדוע כיבוד אב ואם מצוה כה חמורה?

עונש יעקב אבינו על שלא כיבד את יצחק אבינו 22 שנה

בגמרא (מגילה יז.) מובא שיעקב אבינו התאבל והצטער על בנו יוסף הצדיק במשך 22 שנה, [יוסף היה בן 17 כשנמכר לעבד, בגיל 30 עמד לפני פרעה, 7 שנות שובע, ושנתיים רעב עד שירד יעקב אבינו למצרים, [כמפורש בפסוקים], הרי שיוסף פגש שוב את יעקב כשהיה בן 39, 22 שנה לאחר שעזב את אביו]. כנגד 22 שנה שלא קיים יעקב אבינו כיבוד אב ואם [שהרי יעקב שהה 20 שנה בבית לבן, ושנתיים בדרך בשובו מבית לבן, שנה וחצי בסכות וחצי שנה בבית אל]. רש"י בפרשה (בראשית לו לד) הביא את הדברים וסיים: וזהו שאמר יעקב ללבן (בראשית לא מא) 'זֶה לִי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתְךָ לִי הֵם, עָלֵי הֵם, וְסוּפֵי לִלְקוֹת כִּנְגַדָם.

בגמרא (מגילה יז:) נאמר: 'אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא, גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו

בבית עבר לא נענש', הרי שאף שבאותם 14 שנה שנטמן יעקב אבינו בבית עבר לפני שהלך לחרן לא כיבד את אביו יצחק, לא נענש יעקב אבינו על שנים אלו, כיון שזכות התורה הגנה עליו.

מדוע יעקב נענש הרי יצחק אביו שלחו לחרן

דברי הגמרא שיעקב אבינו נענש על כך שנמנע מלכבד את יצחק אביו במשך 22 שנה תמוהים מאד, שהרי יצחק ורבקה עצמם ציווי על יעקב ללכת לחרן לשאת אשה, אם כן מדוע הוא נענש, ועוד בעונש כה כבד.

ויותר מכך קשה, שהרי בגמרא (נזיר סא. קידושין לא.) מבואר שבן נח אינו מצווה על כיבוד אב ואם, ומקבל שכר רק בתורת אינו מצווה ועושה. ואם יעקב אבינו עדיין לא התחייב על כיבוד אב ואם, כיצד ניתן להעניש את יעקב אבינו על כך שלא כיבד את יצחק, שהרי עדיין לא התחייב על כך שהרי רק במרה נצטוו עם ישראל על מצות כיבוד אב ואם, וכפי שמבואר בגמרא (סנהדרין נו:).

לא היה ליעקב אבינו את זכות המצוה

אולם האמת שלא היתה תביעה על יעקב אבינו על כך שלא כיבד את יצחק אבינו בשנים אלו שהיה אנוס, אמנם מצד שני גם אם הוא היה אנוס, לא היתה לו את הזכות של המצוה על 22 שנה הללו, ולכן לא זכה שיוסף ישמש אותו בשנים אלו.

יתירה מזו, יעקב ועשיו היו שונים מאד תפקידם בעולם, אין אדם שנולד ללא תפקיד מאתגר בחייו, כפי שאמר אליפז לאיוב (ה ז): 'אָדָם לְעֵמֶל יוֹלָד', אולם יש הבדל בין הנסיונות של עשיו לשל יעקב.

הנסיונות של עשיו באו מתוכו, הוא נולד אדמוני עם יצרים פנימיים מאתגרים אשר תפקידו היה לכבוש ולנצח אותם, להבדיל גם דוד הלך נולד אדמוני עם אותם יצרים, אלא שלהבדיל מעשיו הוא עמד באתגר וזכה להיות רגל רביעי במרכבה.

ואילו יעקב אבינו נולד איש תם מושלם, אך הנסיונות של יעקב אבינו היו מבחוץ, כל ימי חייו הוא התמודד עם נסיונות חיצוניים, לבן - עשיו - דינה - יוסף - גלות מצרים, תפקידו בחיים היה להתמודד עם הקשיים החיצוניים הבאים מבחוץ. מרגע לידתו נגזר עליו להתמודד עם אתגרים חיצוניים, וכפי שסיכם יעקב אבינו את חייו (בראשית מז ט): 'מֵעַט וְרָעִים הָיוּ יָמַי שָׁנֵי חַיָּי'.

כאן חז"ל מגלים לו כי לשלווה היחסית בחייו הוא זכה בזכות העמל על מצות כיבוד אב ואם, אולם על השנים שגם אם באונס הוא לא קיים מצוה יקרה זו, הוא נאלץ להתמודד עם אובדנו של יוסף, כי גם אם הוא היה אנוס, את זכות המצוה לא היה לו.

התביעה היא על העיכוב של שנתיים בדרך

נקודה נוספת היא, כי אמנם יעקב אבינו היה אנוס, אולם מצינו שהיתה תביעה עליו שהתעכב שנתיים בדרך מחרן עד ששב לאביו בחברון (ראה רש"י בראשית לה א). וכיון שלא הזדרז לשוב לאביו כשהוסר האונס, נענש על כל השנים. דבר זה מצינו בעוד מקומות רבים שגם אדם שנאנס מלקיים מצוה, אם כאשר מוסר האונס אינו מזדרז לקיים את הדבר, יש עליו תביעה למפרע על כל התקופה.

קיום מצות הבורא על כל תרופה וסגולה. [ראה עוד תוספת דברים באלשיך המבאר את כל המעשה בצורה מפליאה].

ומוסיף האלשיך שלכן עשה ה' שקודם נולדו ללאה עוד שני שבטים ובת, ורק אח"כ פקד את רחל, להודיע שרק זכירת אלוקים גם ללידתו של יוסף, ולא הדודאים, ואדרבא ריבוי ההשתדלות על חשבון קיום רצון השם רק גם להפסד שני שבטים. וכפי שנאמר במדרש (בראשית רבה עב ג): 'זו הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה עמו, רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה עמו'. [לרחל ולאה היו אמורים ללדת כל אחת 4 שבטים, ומחמת מעשה הדודאים זכתה לאה ב2 שבטים של רחל].

עקרון זה רואים אנו גם אצל ראובן שהציל את יוסף, המפרשים הרחיבו לבאר כיצד שבטי-ההגיעו למסקנה כי יש למכור את יוסף, בלי להכנס לנידון מהו החשבון, ראובן עמד מול החשבונות הרבים והגיע למסקנה כי אמת הפשוטה שרצון הבורא הוא להציל את יוסף מידי האחים, ובטח בבורא שע"י קיום רצונו לא יקרה נזק למרות כל החשבונות הרבים שהגיעו אליהם שבטי-ה.

בימי החשמונאים כאשר עמדו בודדים ממש מול האימפריה היוונית, לא היו שום סיכוי הגיוני לנצח, אולם הם קיימו את רצון הבורא בלי חשבונות ובטחו בבורא שמקיים רצונו תורתו ומצוותיו לא יצא נזק.

זה המסר שמוטל עלינו לקחת מחג החנוכה, לסמוך על הבורא ולקיים רצונו גם כשנראה לנו לפי כל החשבונות שלנו שאין לנו את הכלים לכך.

מעלת זכות כיבוד אב ואם

במאמרנו השבוע נרחיב במצות כיבוד אב ואם, מדוע היא כה חשובה וזכותה רב כל כך, וכפי שהתורה מבטיחה (דברים ה טז): 'לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ'. ובגמרא (חולין קמב.) נדרש: 'למען יאריכון ימך בעולם שכולו ארוך, ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב'. ומאידך עונשה כה חמור, וכפי שנאמר במכילתא (יתרו מסכתא דבחדש פרשה ח) שמכלל הן אתה שומע לאו, שאם ח"ו לא תכבד יתקצרון ימך. ובכך נבין מעט כיצד סבל יעקב אבינו כה הרבה מכח תביעה דקה מאד על אי שלמות במצות זו.

השולחן ערוך (דיו"ד סי' רמ סעיף א) פסק שצריך אדם להזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם. והרמב"ם (ממרים פ"ו ה"א) הוסיף הטעם שצריך זהירות גדולה מאד הוא לפי המבואר בגמרא (קידושין ל:): שהוקש כבודם לכבוד המקום. הגמרא (שם) מבארת את הסיבה לכך, כיון שיש 3 שותפים באדם, האב נותן את הלובן - מח עצמות גידים בגוף, האם נותנת את האודם - הדם והבשר, ובורא עולם נופך באדם נשמת חיים. ומידת הכרת הטוב מחייבת את האדם לכבד ולהוקיר טובה לאלו שיצרו אותו. ולכן מצוה זו אמורה גם על אב ואם שילדו את בניהם ומסרוהו לאימוץ או אפילו הזניחו אותו, ואנשים טובים ריחמו עליו וגידלו אותו. ועל אחת כמה וכמה הורים שדאגו לגידול הילדים החל מקימה אין סופית בלילות, דאגה לתזונת וצרכי הילדים, חינוכם והשקעה אין סופית במאמצים רבים כל הורה כפי שהוא השקיע.

ככל שאדם מכבד יותר את הוריו, ונוהג במידת הכרת הטוב ליוצריהם, הוא משריש בעצמו כי איש לא חייב לו דבר, ועליו להכיר טובה על כל דבר שהאחר עושה למענו, דבר זה הוא שורש לכל המידות הטובות, והוא הבסיס עליו מושתת עבודת השם.

אדם המתנכר להוריו מביע בעצם כי מציאותו בעולמו מחוייבת המציאות, ההרגשה כי אני קיים יען כי אני קיים, הוא השורש לאנוכיות וכל המידות הרעות. אדם כזה אינו מסוגל לעבוד את השם בתוך רגשי מחוייבות והכרת הטוב לכך שהבורא יצר אותו מחיה אותו ודואג לצרכיו, עבודת השם של אדם כזה תמיד יבא מתוך הרגשה שחייבים לי תמורת העבודה, ואני עובד על מנת להשיג ולקבל.

וכפי שנאמר בגמרא (קידושין ל:): שאדם המכבד את הוריו מעלה עליו הבורא כאלו הבורא כביכול דר בין בני אדם, ואדם זה כיבדו. מאידך נאמר בגמרא (שם לא.) כי

אדם המצער את הוריו, אומר הבורא שטוב עשה שדר בשמים ולא בין בני אדם, שהרי אילו היה דר ביניהם היו מצערים אותו.

ומשכך נבין מעט מדוע מצוה זו היא מעשרת הדברות, הוקש לכבוד המקום, וכפי שהגדירה הירושלמי (פאה פ"א ה"א) חמורה שבחמורות.

ונבין בכך שגם אם יעקב אבינו עדיין לא היה מחוייב במצות כיבוד אב ואם, יש עליו תביעה מצד חוסר הכרת בטוב, ולכן היתה עליו תביעה.

כבוד ומורא

חיוב כיבוד ההורים נלמד משני פסוקים, הראשון הוא הדברה החמישית בעשרת הדברות (שמות כ יב): 'כְּבֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ'. והפסוק השני (ויקרא יט א): 'אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ'. המצוה כוללת 2 חלקים, כבוד, ומורא.

בנוסף יש איסור לבזות את הוריו, והוא איסור חמור יותר, שעליו נאמר: (דברים כז טז): 'אָרָרוּ מִקְלָה אָבִיו וְאִמּוֹ, וּבְמִשְׁלֵי (ל יז) נֹאמְרוּ: 'עֵינַי תִּלְעַג לְאָבִי וְתַבּוּז לִיקָהֵת אִם יִקְרוּהָ עַרְבֵי נַחַל וְיֹאכְלוּהָ בְנֵי נֶשֶׁר'.

מהו כבוד

השולחן ערוך (יו"ד סי' רמ סעיף ד) מפרט שבכלל כבוד אביו הוא לעשות כל דבר שמשרת עושה לבעל הבית, כגון להאכיל להשקות להלביש לסייע בידו לצאת.

הדבר העיקרי הוא שיעשה את הדברים בסבר פנים יפות, אך אם יאכיל את הוריו את המאכלים המשובחים ביותר בנים זועפות ירש גיהנום. ומאידך אדם שנאלץ לטובת אביו להעבידו בעבודה קשה, אולם הוא מפיס את אביו, ומסביר לו שהדבר לטובתו, עד שאביו מתרצה לדבר, הרי הוא נוחל עולם הבא.

כך גם חייב האדם כאשר הוריו נכנסים לחדר לעמוד לכבודם (שם סעיף ז).

בן שיכול לבקש שיעשו לו טובה עבורו, והוא יכול לבקש כן שיעשו לו דבר זה עבור כבוד הוריו, יבקש שיעשו הדבר לכבוד הוריו, ולא עבורו, שאף זה מכבוד הוריו. (שם סעיף ו).

אף לאחר שהוריו נפרטו חייב להזכירם בלשון כבוד, בתוך 12 החודשים לפטירה חייב הבן להזכיר את אביו בתואר כבוד, אבי מורי הריני כפרת משכבו - אמי מורת הריני כפרת משכבה, כלומר שאני מקבל על עצמי שאם מגיע להם עונש, אני מקבלו על עצמי. לאחר 12 חודש מפטירתו, יש להזכירו אבי מורי זכרונו לברכה לחיי

סק"ב) שאם האדם נשאל מיהו אביך, מותר לו לענות הרב פלוני, או מר פלוני.

מצוה זו מחייבת את האדם אף במצב קיצוני שהבן לבוש בגדים מכובדים ונואם בפני הציבור, ובאו הוריו וקרעו את בגדיו הכהו וירקו עליו, אסור לו להכלימם, אלא ישתוק ויירא מהבורא שציווה על כך. אולם הש"ך (שם סק"ד) הוסיף כי מותר לו לתבוע את הוריו בדין תורה על הנזק לבגדיו.

השולחן ערוך (יו"ד סי' רמ סעיף י) מוסיף כי אם דעת הוריו נטרפה רח"ל, ישתדל האדם לנהוג בהם בצורה מכובדת בכל כוחו, אולם אם הגיעו הדברים למצב שאינו מסוגל יותר, מותר לו להניח אותם וללכת לגור במקום אחר, אך מוטל עליו לדאוג לאחרים שיטפלו בהם בצורה מכובדת.

הוצאת הוצאות על אביו

להלכה נפסק (שולחן ערוך יו"ד סי' רמ סעיף ה) כי הוצאות כיבוד אב ואם כגון להאכיל ולהשקות ולהלביש את הוריו הם מכספי ההורים, והבן אינו חייב להוציא מכספו על כך. אך הבן חייב להתבטל ממלאכתו כדי לטפל בהוריו.

במקרה ואם הבן יתבטל מעבודתו ביום זה, לא יהיה לו אוכל לאותו יום, ויצטרך לבקש צדקה, אינו חייב להתבטל ממלאכתו לצורך כיבוד הוריו.

הובא בפוסקי זמנינו (הר צבי יו"ד סי' קצז) תשובות והנהגות (ח"ד הנהגות הגר"ח אות קיד) מקרה, שבו רבי חיים מברייסק דרש מאדם לבקר את אביו החולה בוורשה, אולם הבן טען שאינו חייב לממן מכיסו את כרטיס הרכבת מברייסק לוורשה, שהרי כיבוד אב משל אב ואינו חייב לממן מכיסו את מחיר כרטיס הרכבת, והשיבו רבי חיים אכן פטור אתה, תלך רגלי, שהרי לכיבוד אב מחוייב הנך ללכת את 170 הק"מ שבין בריסק לוורשה ברגל, ואם לנוחותך רוצה אתה לנסוע ברכבת, ממן את הכרטיס מכיסך.

בדומה לכך כתב ההר צבי כי אדם שיכול לעשות להוריו טיפול רפואי, אולם מעדיף שרופא אחר יעשה זאת מחשש שמא יוציא דם יותר מהנצרך ויעבור על האיסור החמור של מכה אביו שעונשו מיתה, הבן חייב לשלם את הוצאות הרופא, שהרי האב מוכן שהבן יעשה את הטיפול ואינו צריך את הרופא, ורק מחשש איסור של הבן הוא נמנע מלעשותו בעצמו.

הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ב סי' תמד) כתב, שלכן כאשר קשה לבן לטפל באביו והוא שולח אותו למושב זקנים, כאשר אין לאב ממון הבן מחוייב לשלם את ההוצאות, שהרי הבן יכול היה להתאמץ יותר ולטפל

עולם הבא - אמי מורתי זכרונה לברכה לחיי העולם הבא. ואף כשמזכיר את הוריו בכתב יכתוב כנ"ל. (שו"ע יו"ד סי' רמ סעיף ט).

עוד נפסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' רמ סעיף ח) שאף אם האב גרם נזק כספי לבנו בכוונה, לדוגמא מחמת כעס על בנו לקח את ארנקו של בנו עמוס בשטרות וזרקו לנהר, אף שמותר לבנו לתבוע את אביו לדין תורה על הנזק, אסור לו לפגוע בו להכלימו ולביישו, וחייב להמשיך לכבד אותו.

אולם אם האב עומד לבצע נזק כספי לבן, מותר לבן לעשות פעולה שתמנע את הנזק הכספי - במסגרת הפעולות המותרות בהלכה, אף שיש בפעולה זו פגיעה בכבוד האב.

אך אם האב עושה פעולה שלא תגרום נזק לממונו הקיים של הבן, אלא תגרום לכך שימנע מהבן רווח כספי, אסור לפגוע כלל בכבוד האב, אף בפעולות המותרות לאדם אחר המונע ממנו רווח.

מהו מורא

השולחן ערוך (יו"ד סי' רמ סעיף ב-ג) מפרט שמורא אביו ואימו מחייב שאדם לא יעמוד במקום המיוחד להוריו, לדוגמא במקומו בבית הכנסת, ולא ישב במקומו המיוחד בבית או במשרד.

וכן אם האב אמר דבר אסור לבן לסתור אותו, או להכריע בוויכוח שבין אביו לאחר, אף שאומר שנראה לי כדברי אבי מורי. אולם כתב הט"ז (שם סק"ג) כי האיסור הוא רק להביע דעה, שמראה כאילו ודעת אביו זקוק לאישורו, אך מותר להביא ראיה לדבריו של אביו.

דעת הש"ך (סק"ב) שהאיסור לחלוק על אביו הוא אפילו שלא בפניו. אך דעת הט"ז (שם סק"ג) והגר"א (סק"ג) שלא בפני אביו מותר להביע דעה המנוגדת לשל אביו, וכן משמעות השולחן ערוך.

אולם הוסיף הט"ז כל מה שיכול לעשות זאת בצורה מכובדת יותר יעשה, והביא לדוגמא שהטור (ח"מ סי' קז) כאשר רצה לחלוק על שיטת אביו הרא"ש ובעל התרומות, הביא את הדברים רק בשם בעל התרומות ועליו נחלק, ולא הזכיר שגם אביו הרא"ש סובר כך. ונראה שבפסק הלכה כאשר הבן הוא גדול בתורה ובכוחו לחלוק על אביו אף לש"ך הדבר מותר, אולם יעשה זאת בצורה שלא משתמעת שהוא חולק על אביו.

וכן אסור לכנות את אביו בשמו הפרטי בין בחייו ובין במותו, ויכנהו אבי מורי. אולם הוסיף הפתחי תשובה (שם

לקיים את המצוה לאחר שימלא את בקשת אביו, ימלא את בקשת אביו ולא יעסוק במצוה.

אולם כתב הרמ"א (שם) כי אם אדם התחיל כבר לעסוק במצוה ואביו מבקש ממנו שיעשה עבורו דבר מה, יגמור את המצוה קודם, שהרי העוסק במצוה פטור מהמצוה.

וכן אדם שרוצה לעסוק בתורה, ואביו רוצה שיעזוב את הלימוד כדי לסייע לו, נפסק להלכה (שו"ע יו"ד סי' ר סעיף ג) כי גדול יותר תלמוד תורה מכיבוד אב ואם, וישאר במקום לימודו. אמנם כתבו הפרי חדש (סק"ב) והפתחי תשובה (סק"ח) כי אם הוא בעיר של אביו, ויכול לכבד את אביו ולשוב לתלמודו, מחוייב לעשות כן.

סיכום

התורה מחייבת לתת כבוד להוריו הכוללת בעיקר את העשייה החיובית לכבוד ההורים, ומורא הכוללת את האיסורים לעשות פעולות הנוגדות את כבודם. וכן מקללת את האדם שמבזה את הוריו.

יסוד המצוה הוא מידת הכרת הטוב, וכפי שנאמר בירושלמי (פאה פ"א ה"א) שמצוה הוא הוא פריעת חוב להוריו. והכרת הטוב להוריו מלמדת אותנו כמה האדם מכיר טובה לבורא על החיים שהעניק לו. אדם המכיר טובה להוריו על זוכה לאריכות ימים ולחיי עולם הבא, ואדם שאינו נוהג כך ח"ו להיפך.

הבן אינו חייב להוציא על כך ממון, אולם חייב להתבטל מעבודתו מעבר לנצרך המינימלי לקיומו. אדם שיש לו ראוי שיתמוך בהוריו שלא מכספי צדקה, אולם אם אין לו אפשרות לתמוך אלא מכספי מעשר כספים, הוריו קודמים לכל נזקק אחר.

באביו כשהוא בביתו. והוסיף עוד (ח"ג סי' רפו) שאם אין לבן ממון, הוא יכול לשלם את הוצאות מושב הזקנים מממון ממעות מעשר אך לא יספר להוריו כי הכסף הוא ממעות צדקה, שלא לפגוע בכבודם.

כשאינן להורים כסף כדי קיומם

השולחן ערוך (יו"ד סי' רמ סעיף ה) פסק, שבמקרה ואין להורים כסף לקיומם, ולבן יש כסף, כופים את הבן שיפרנס את הוריו מכספו. וכתב הרמ"א כי הבן יכול להפריש כספים אלו ממעות מעשר, ומעבר למעשר כספים אי אפשר לחייב את הבן, אולם תבא קללה לבן שיש לו כסף והוא מפרנס את הוריו ממעות צדקה. אך במקרה וגם הבן דחוק כלכלית והוא יכול לפרנס את הוריו רק ממעות מעשר כספים, יש בכך מצוה גדולה וחסובה, וכתב החתם סופר (יו"ד סי' רכט) כי ההורים קודמים לכל נזקק אחר, ואם חסר להורים מה שהם זקוקים, חייב להביא את כל מעות המעשר כספים שלו להוריו.

במקרה ויש מספר בנים צריכים כולם להשתתף בהוצאות, ופסק הרמ"א (יו"ד סי' רמ סעיף ה) שמחלקים את ההוצאות בין הבנים לפי עושרם, ורק האחים העשירים יתנו והעניים פטורים מכך.

כשעוסק במצוה

אדם שנזדמן לפניו מצוה עוברת שאין אדם אחר שיעשה אותה, ובזמן זה ביקש ממנו אביו שיעשה עבורו דבר מה, כתב השולחן ערוך (יו"ד סי' רמ סעיף יב) שחייב האדם לעשות את המצוה, שהרי גם אביו משועבד לקיום המצוה. אולם אם ניתן לקיים את המצוה ע"י אדם אחר, או שאפשר

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

ברכת שעשה ניסים למי שבירך בהדלקת בית הכנסת

שאלה:

אם מישהו ראה מגורה דולק [ברחוב], ובירך "שעשה ניסים" [מדין רואה] כשידליק אח"כ אצלו בבית, עליו לדלג על ברכת "שעשה ניסים" [כי זה לא ברכת המצווה]

שאלה: מי שהדליק בביהכ"נ ובירך כל הברכות, למה מותר לו לברך שנית "שעשה ניסים" בביתו, ולמה דינו שונה ממי שרואה נרות דולקות ברחוב, שאם בירך "שעשה ניסים", שוב אינו חוזר ומברך אותו ברכה בביתו?

תשובה:

שלום רב

אדם שהדליק בברכות בבית הכנסת, אם יש לו בני בית היוצאים ידי חובה בברכותיו [אשה או בנות, הבנים מדליקים בעצמם למנהג אשכנז] מברך שוב בבית כדי להוציא אותם ידי חובה. אבל אם אין לו בני בית, בבית מברך רק להדליק נר וכו', אבל לא שהחיינו ואף לא שעשה ניסים, שהן ברכות על היום ועל הנס ולא על ההדלקה עצמה.

מקורות:

ראה משנה ברורה סי' תרעא ס"ק מה לעניין שהחיינו, ועיין שו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קג על ברכת שעשה ניסים.

נרות חנוכה במנין קורונה

שאלה:

האם ראוי להדליק נרות [פרסומה ניסה] ב"מניין חצרות" הממוקם בגינה או בחנייה? ברור שכשלא יהיה "סכנת קורונה" מניינים כאלו רובם ככולם יתבטלו! אך בינתיים, המניינים כבר קיימים מעבר לחצי שנה !!

תשובה:

שלום וברכה

אין להדליק נר חנוכה במניני רחוב. בפוסקים נראה שהטעם העיקרי להדלקת בית הכנסת הוא זכר למנורה, ולכן כתב השו"ע שמדליקים בדרום משום שמנורה בדרום, וזה לא שייך ברחוב ובדאי לא במנין עראי במקום שאין לו קדושת בית הכנסת, כמו כן לדעת הלבוש הטעם הוא משום האורחים שאוכלים וישנים בבית הכנסת, וזה גם לא שייך. אם יש שם משהו שיש לו חלון קרוב והוא מדליק שם, ילך לביתו וידליק את נרותיו והציבור ישמע ויענה אמן על הדלקתו.

מקורות:

מטעם זה יש להמנע גם מהדלקה באירועים ציבוריים, מסיבות וכדומה: ראה שו"ת אז נדברו, ח"ו, סימן ע"ה, מצוות נר איש וביתו, פרק ב' הערה מב, שו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ס"ה אות ג, שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סימן ל.

ריקודים עם חתן וכלה בתוך בית כנסת – קורונה

שאלה:

שלום רב

האם מותר לשמח חתן וכלה (אחר סדר חופתם), בריקודים באופן שאינו נגד כללי הבריאות בתוך הבית כנסת ממש לפני ההיכל? האם יש לומר שמחללים קדושת המקום (כי בית כנסת נקרא גם כן מיקדש מעט)? נא לתת המקור אם אפשר.

תודה. מימון.

שלום וברכה

השאלה שאתה מציג היא שאלה כללית, האם מותר לעשות סעודות וכינוסים של מצוה בבית הכנסת, אין הבדל בין הסעודה עצמה לריקודים, ואולי אדרבה, לגבי הסעודה מצינו יותר בפוסקים שיש בזה פגם בקדושת המקום [ככל שהריקודים בצניעות מלאה כמוכן], ובכל מקרה זה אכן לא לכתחילה, ועדיף אם יש אולם לבית הכנסת וכדומה לעשות שם, אבל המיקל לעשות סעודת מצוה בבית הכנסת כאשר בנו אותו על דעת כן, ומקובל לומר שבפרט בחו"ל הוא נבנה על דעת כן, יש לו על מה לסמוך [ויראו לסדר את שולחנות הגברים בחלק הקדמי יותר של בית הכנסת]. יש לדאוג מאוד שלא ישחיו שיחת חולין בבית הכנסת ואם זה בלתי אפשרי אסור לעשות שום אירוע בביכ"נ בין בא"י ובין בחו"ל

לגבי האכילה והשתייה בבית הכנסת, נהגו להקל בפרט בחו"ל, שם הכלל הוא שכל בתי הכנסת נבנים על תנאי שלא יתקדשו באופן האוסר זאת, ומשום כך נהגו לערוך קידושים בבית הכנסת ונתינת "תיקון" לעילוי נשמת נפטרים, או ביום הנחת תפילין לבר המצוה וכו'. גם בארץ ישראל נהגו להקל בזה, מתוך הנחה שאף שתנאי לא מועיל להפקיע את קדושת המקום, אם המקום נבנה לכתחילה לשני השימושים יחד הדבר מותר, ויש שהקילו בזה אפילו בתנאי בלבד, ראה שו"ת אגרות משה ח"א סי' מה, שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' ל, ושו"ת יחווה דעת ח"ג סי' י. גם בית הכנסת שלא נבנה לכתחילה לשני השימושים, מותר לעשות בו סעודת מצוה כמו סעודה שלישית, ואפשר שאף השמחה בשמחת תורה בכלל זה, ואולי גם הקידוש בבוקר, ראה שו"ע סי' קנא סעי' ד ובמשנה ברורה שם וביאור הדברים בדעת תורה למהרש"ם שם סעיף א.

חנוכה וכיבוד הורים - להדליק לפני האב המגיע מאוחר

שלום וברכה,

בן רווק הסמוך על שולחן הוריו רוצה להדליק מיד בצאת הכוכבים, אמנם האב מגיע רק בשעה תשע בערב מהעבודה ומדליק, האם רשאי הבן להדליק בצאת הכוכבים בברכה ו"להעלים" הדלקתו מהאב באופן שלא ייפגע (או אפילו אם האב יודע שמדליק ולא מפריע לו בכלל)? או שמא צריך לחכות לאב שידליק כשיחזור? (יש לציין שהבן יהיה נוכח בשעת הגעת האב ורק רוצה להרויח מצווה בזמן המובחר)

תודה.

שלום וברכה

להעלים מהאב זה ודאי לא הדרך, קודם כל זה לא אפשרי ובסוף זה יתגלה ויפגע יותר, אבל מלבד זאת כך לא חיים אב ובנו בבית... השאלה היא אחרת, האם האב מפסיד משהו במצוה מכך שהבן כבר הדליק, שכן הכלל הוא שמעיקר הדין יוצאין ידי חובה "נר איש וביתו" ודי בכך שאחד ידליק בבית. לכאורה פשוט, שגם למנהג הספרדים שרק אחד מדליק, וראוי אגב שהאב ימנה את בנו שליח עבורו להדליק, כאן שהוא מכויין שלא לצאת ידי חובה בהדלקת הבן, והוא גם בעל הבית לקבוע באיזה אופן הוא רוצה לקיים מצותו ואת חובת ביתו, הוא לא מפסיד כלום בכך שהבן מדליק קודם, וכדאי להבהיר לו את זה בצורה עדינה, ולעשות באופן שהדלקת הבן תהיה ללא טקס משפחתי חגיגי, ואת כל זה ידחו להדלקתו המאוחרת יותר של האב. אם זה לא אפשרי, תמתין לאביך, זה ודאי קודם ועדיף.

חנוכה שמח.

החליק מאקונומיקה וניזוקו בגדיו

שאלה:

שלום וברכה
 בחור עבר במדרגות של הישיבה בזמן שהמנקה ניקה את המדרגות עם אקונומיקה, והמכנסיים של הבחור (שהיו כמעט חדשות) התלכלכו מהאקונומיקה.
 המנקה (יהודי שומתומ"צ) טוען שהבחור עבר במקום ללא רשות בזמן שאחרי הלימודים.
 הבחור טוען שמותר לו להסתובב בישיבה תמיד, ואם המנקה משתמש באקונומיקה שיודיע לכולם להזהר.
 האם המנקה חייב לשלם?
 א"כ כמה הוא חייב?
 או שהמנקה פטור?

תשובה:

שלום וברכה,
 אין צורך להיכנס לנושא אם הבחור אמור לעבור או לא. אם הבחור עבר והתלכלך מהאקונומיקה שהייתה מונחת במדרגות, דין האקונומיקה כדין בור המזיק ובור פטור על הכלים, ולכן המנקה פטור מתשלומי נזקין.
 בהצלחה.

מקורות:

החליק מאקונומיקה ונהרסו הבגדים - צדדי הספק

אדם ששפך אקונומיקה ברה"ר ועובר אורח החליק וניזוקו בגדיו, האם האקונומיקה נחשב לבור, מאחר ואין האקונומיקה הולך ומזיק, א"כ דומה לבור המזיק שהניזק הגיע למקום הנזק. או שמא דין האקונומיקה כדין אש כיון שהאקונומיקה פעלה בנזק בשונה מבור שהבור אינו מזיק בעצמותו אלא הניזק נחבט מכובדו בנפילתו בבור.

הניח גחלים בתחתית הבור

בספק הנ"ל הסתפק בקהלות יעקב בב"ק סי' ד': "יש להסתפק הי' בור עשוי ברה"ר ובא אחד והניח שם גחלים באופן שאין האש יכול לצאת לחוץ, ונפלו שם כלים ונשרפו אי חייב על הכלים כדין אש או דפטור על הכלים כדין בור ותקלה שהניחם ברה"ר, והספק בזה הוא דבפשוטו מבואר בגמ' בהא דאש עדיף מבור הוא משום שהולך ומזיק אבל הני גחלים שאינם יכולים לילך רק שהניזק בא אצלו י"ל, דדינו כתקלתו ובורו, אבל מ"מ אינו דומה ממש לבור שאינו מזיק כלל רק שהנופל הוזק בו מכח נפילתו וכובד עצמו, משא"כ הני גחלים שבתר שבא הניזק הרי הגחלים שורפין, ומזיקים הם ולא רק בגדר "הוזק בו" הוא". והכריע הקהלות יעקב "הדבר מוכרע דגם כשמזיקו נחשב בור". וראיתו עימו מבור שחייבה בו תורה על הבלו של הבור עי"ש.

מחלוקת בירושלמי בדין גחלת או סכין שהונחו ברה"ר

גם באבן האזל (נזקי ממון פי"ג הי"ט) הביא שנחלקו בזה בתלמוד ירושלמי לגבי גחלת שהייתה מונחת ברה"ר ועבר אדם ונשרפו בגדיו מהגחלת שרבי סובר שדין הגחלת כדין אש וחייב בעל הגחלת. ורבי יוסי נחלק עליו וסובר שכיון שהגחלת עומדת במקומה ולא עומדת, והניזק הגיע לנזק, דינו כאש - ולמרות שהגחלת פעלה בנזק. ודינו שווה להניח סכין ברה"ר ועבר אדם ונחתכו בגדיו בסכין, שדין הסכין כבור למרות שהבור פעל בנזק ואין הנזק רק מכוח חבטה שלו. והירושלמי הביא בזה שגם בור שהיה מלא מים ונפל גדי למים ונכנסו מים לאוזניו וניזוק שהמים שבבור דין בור יש להם למרות שהם פעלו בנזק עצמו.

העולה לדינא: אם שפך אקונומיקה ברה"ר ואדם החליק מהאקונומיקה והתלכלכו בגדיו באקונומיקה לפי הקהלות יעקב ולדעה אחת בירושלמי כיון שהמזיק עומד במקומו והניזק הגיע למקום הנזק דין האקונומיקה כדין בור ופטור בו על הכלים.